

FÖRSTATLIGANDET AV POLISVÄSENDET

Av borgarrådssekreterare SVEN-GUSTAV ÅSTRAND

I skuggan av den stora politiska uppgörelsen om Wennerström-affären fattade riksdagen under de sista dagarna av maj månad en rad viktiga beslut. Ett av dessa avsåg förstatligandet av landets polis-, åklagar- och exekutionsväsenden. Trots att ärendet var mycket genomgripande och dessutom kvantitativt omfattande — i runt tal 18 000 befattningshavare berörs därav — blev riksdagsbehandlingen i utskott och kammare stillsam. I kammardebatten berördes huvudsakligen detaljfrågor. Det kan anmärkas att detta är den största huvudmannareform, som någonsin genomförts i vårt land.

Bara för tio år sedan skulle troligen ett förslag om förstatligande av landets polis ha väckt mycket kraftiga gensagor. Efterkrigstidens väldiga omvandling inom många samhällsområden har emellertid berett marken för den nu beslutade reformen. Befolkningsomflyttningen, motorismens genombrott, brottslighetens ändrade karaktär, kraven på en alltmer komplicerad utrustning för polisen samt allmänhetens i viss mån ändrade syn på polisens arbete torde vara några av de främsta orsakerna till att överfö-

randet av huvudmannskapet från kommunerna till staten kunde ske under allmän enighet.

Polisväsendet har av hävd varit kommunalt anknutet. Värdet av polisens nära kontakt med kommunmedlemmarna och de lokala myndigheterna har ofta starkt understrukits. Faran av ett förstatligande och en centralisering av en rad viktiga polisfunktioner har framhävts. Man har därvid hänvisat till hur i vissa stater en central polismakt kommit att spela en politisk roll.

Polis-, åklagar- och exekutionsverksamheten förstatligas den 1 januari 1965. Det nuvarande organisatoriska sambandet mellan verksamhetsgrenarna upplöses samtidigt.

Den nya polisorganisationen har i korthet följande uppbyggnad. Den lokala polisverksamheten kommer att uppdelas på 119 polisdistrikt. För närvarande är antalet 554. Indelningen anknyter till de kommunblock, vilka kungl. maj:t fastställer. Antalet orter där polis finns stationerad minskas med hälften, till ca 520. I polisdistriktets centralort stationeras en huvudstyrka, varjämte mindre arbets-

grupper placeras i andra större tätorter i distriktet.

Den regionala ledningen av polisväsendet skall ankomma på länsstyrelsen. I länsstyrelsen utövas den operativa ledningen av länspolischefen, som skall självständigt äga disponera såväl de regionala som de lokala polisstyrkorna i länet. Landshövdingen skall i vissa fall kunna överta ledningen av polisverksamheten. Polischeferna i rikets tre största städer skall dock inta en relativt självständig ställning ifråga om den egentliga polisverksamheten. Länspolischefen inordnas som tjänsteman i länsstyrelsen vid sidan av landskansliet och landskontoret, men får föredragningskyldighet i landskansliet beträffande polisärenden.

Rikspolisstyrelsen får i första hand uppgifter av rådgivande och samordnande karaktär. Ifråga om trafikövervakning och bekämpning av vissa brottstyper (exempelvis illegal narkotikahandel, valutabrott och olovlig underrättelseverksamhet) får dock styrelsen större befogenheter. Rikspolisstyrelsen kommer att erhålla omfattande administrativa uppgifter. Utbildningsfrågorna för polispersonal skall handläggas inom styrelsen. Statens polisskola kommer att inordnas i styrelsen, som även övertar de arbetsuppgifter, som nu faller på statens kriminaltekniska anstalt och polisväsendets organisationsnämnd. Slutligen kommer statspolisintendentens funktioner

och kansli att inordnas i den nya styrelsen. Av kungl. maj:t utsedda lekmanrepresentanter skall även ingå i rikspolisstyrelsen. Härigenom garanteras en insyn i det centrala polisarbetet.

Både direktrekrytering och inomverksrekrytering skall tillämpas till polischefstjänsterna. Som grundutbildning för direktrekryterade sökande föreslås jur. kand.-examen eller samhällsvetenskaplig-juridisk examen. Inomverksrekryteringen är en nyhet. Polisman med goda betyg från konstapelsutbildning och studentexamenskompetens skall kunna antas till polischefsutbildning. Förespråkarna för att polismän den långa vägen skall kunna avancera till polischefer har bland annat hänvisat till att chefen för Scotland Yard började som patrullerande poliskonstapel.

Huvudmannareformen innebär för det närmaste budgetåret ökade statsutgifter med drygt 300 milj. kronor. Kommunerna skall dock under en övergångstid av fem år med successivt sjunkande belopp bidra till finansieringen. Kommunerna blir vidare skyldiga att vid årsskiftet 1964/1965 utan vederlag överlämna inventarier och material, som inköpts för polisens räkning. Staten skall svara för lokal-kostnaderna.

Kommunerna har under senare år långt ifrån haft en fullständig beslutanderätt vad gäller polisen. Det tillkommer kommunerna att svara för lönekostnaderna samt att

ställa lokaler, inventarier och utrustning till polisens förfogande. Ett visst inflytande kan i samband med anslagsbevillningen utövas på polisens organisation. Den lokala polisledningen har i första hand all myndighet ifråga om polispersonals tjänsteutövning. Under senare år har det statliga inflytandet vuxit. År 1954 genomfördes en enhetlig reglering av polispersonalens avlöningsvillkor. Beslut om polis-männens löner fattas numera av riksdagen efter förhandlingar mellan civildepartementet och personalorganisationerna. Genom inrättandet av polisväsendets organisationsnämnd har ett avgörande inflytande ifråga om lönereglerings- och organisationsärenden överförts från kommunerna. I en rad tjänste- och förvaltningsfrågor har av statliga myndigheter utfärdats detaljerade bestämmelser, vilka binder kommunernas handlande.

I den allmänna debatten har polisförhållandena i landets storstäder, i första hand Stockholm, kritiserats. Det har förvisso i vissa fall funnits anledning till anmärkningar. Man måste dock besinna att storstäderna i alla länder har allvarliga brottslighetsproblem. Till anonymiteten i de stora städerna dras en mängd personer med en kriminell belastning, samtidigt som befolkningsanhopningen i sig skapar skilda ordningsproblem. Några sifferuppgifter från Stockholm kan dock belysa att de kommunala myndigheterna inom ramen för sin

kompetens aktivt medverkat till en förstärkning av polisens resurser. Nettokostnaderna för stadens polis (exklusive statspolisen) har ökat från 20 milj. kronor år 1950 till 72 milj. kronor innevarande år. Medel har ställts till förfogande för en ökning av antalet polistjänster från 1 500 till 2 100 under samma tidsperiod. Antalet polisbilar har mer än fördubblats. Staden har kontinuerligt ställt löne-medel till förfogande så att alla sökande till poliskarriären, vilka godkänts av antagningsmyndigheten kunnat omedelbart anställas. Även på annat sätt har kommunen genom rationaliseringsåtgärder medverkat till att den polisutbildade personalen kunnat utnyttjas för rent polisiära uppgifter. Tillskapandet av en stor kår med kvinnliga trafikvakter har avlastat polisen arbete, liksom inrättandet av en kår med parkvakter. Tjänster för kvinnlig kontorspersonal har inrättats. Liknande insatser har gjorts i många andra kommuner.

I stort torde den nya polisorganisationen bli effektiv och kunna fylla sin viktiga uppgift. Den fortsatta utvecklingen kan naturligtvis medföra att justeringar måste göras i distriktsindelning och i fördelning av medel och personal mellan olika verksamhetsområden.

Personalrekryteringen måste nog följas — både den kvantitativa och den kvalitativa sidan. Det finns anledning räkna med att polisyrket genom de förbättringar refor-

men medför bättre än hittills skall lyckas hävda sig i den hårda konkurrensen om den dugliga unga arbetskraften. Eventuellt kan det ändå bli behov av stödåtgärder, exempelvis förtur i bostadskön.

I ett viktigt avseende finns anledning till tvekan inför riksdagsbeslutet. Kontakten med kommunerna synes komma att brytas väl hårdhänt. Rådgivande polisnämnder kommer visserligen att inrättas i polisdistrikten. Nämnderna skall samråda med den lokale polischefen rörande frågor av större betydelse för distriktens polisväsende. Utformningen av lagen om polisnämnderna samt kommentarerna härtill visar dock att man från statligt håll inte fäster tillräckligt avseende vid denna kommunala anknytning. Inom en rad viktiga områden är dock även en förstatligad polis beroende av samarbete med och direkta informationer från skilda kommunala myndigheter. Detta gäller exempelvis de trafikplanerande organen, barnavårdsnämnderna, nykterhetsnämnderna, socialnämnderna och skolstyrelserna.

Ett förtroendefullt samarbete har i många delar av landet vuxit fram mellan den lokala polisorganisationen och vederbörande kommunala nämnder och styrelser. Detta samarbete måste få bestå. De nära kontakterna har verksamt kunnat bidra till att undanröja anledningar till missförstånd och misshälligheter. Kontakterna har även medverkat till att öka förståelsen för polisens arbete och stärka dess good-will. Polisen har ett svårt och många gånger otacksamt arbete. Även om förståelsen för polisens verksamhet vuxit finns det ännu många medborgare, som inte tycks inse det självklara sambandet mellan polisarbetet och den egna säkerheten för liv och egendom. Vid polisingripanden tar fortfarande ofta allmänheten oreflekterat parti för den person, som skall gripas. På olika vägar måste en fortsatt opinionsbildning ske. Rikspolisstyrelsen och hela det förstatligade polisväsendet har anledning att härvid även satsa på de kommunala erfarenheterna och det intresse för polisfrågorna, som föreligger hos stora grupper kommunalmän.